

It is shown, that in the basis of crisis of the world system of education disparity of its aims, maintenance and character lies to the requirements of a new postindustrial stage of development of human civilization. Overcoming of this crisis requires preparation of competent personality, that supposes forming and realization of the proper didactic system. The philosophical aspects of this system and its use which changes the character of man existence and ontological status of its professional activity are considered.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2009р.

УДК 371.26: 378.14

*Товажнянська О. Л.,
м. Харків, Україна*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Загальна постановка проблеми. Ті справді кардинальні зміни, що відбуваються сьогодні практично в усіх сферах людської діяльності, не могли не позначитися на цілях та змісті освіти. Світова фінансово-економічна криза тільки ще більш загострила проблеми, з якими доводиться зустрічатися студентам і викладачам в умовах глобалізованого постіндустріального світу з широкою інформатизацією не тільки сфери науково-технічних досліджень та матеріального виробництва, а й культурно-духовної сфери, включаючи освіту.

За цих умов істотних змін зазнали суспільні ідеали, життєві цілі й цінності, прагнення та інтереси людей, насамперед молоді. Внаслідок цього помітно поглибилася відмінність ціннісної сфери і системи життєвих цілей між представниками старшого і молодшого поколінь, що часто породжує певне непорозуміння між ними. До того ж, в суспільній свідомості втрачається культ знань і розуміння самоцінності освіти. Це тим більш небезпечно, що сьогодні провідні економічно розвинені країни світу активно будують інтелектуальну економіку і суспільство знань (або К-суспільство від англійського Knowledge-society). Тому перед системою освіти взагалі й перед вищою школою в особливості постає серйозна проблема визначення цілей, змісту і характеру виховного впливу на студентів, пошуку ефективних шляхів і засобів істотного удосконалення освіти і забезпечення дійової

єдності професійного навчання і виховання. У зв'язку з цим педагогічна теорія пропонує перехід від традиційних знанневих та діяльнісних орієнтацій навчально-виховного процесу до компетентнісної його організації.

Характерно при цьому, що завдання стотного підвищення професійної компетентності фахівців передбачає водночас і належне формування та розвиток їхньої соціальної компетентності. Адже це цілком відповідає основному призначенню освіти – підготовці підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності в умовах конкретного суспільства.

Таким чином, одним з основних завдань педагогічної теорії, перш за все педагогіки вищої школи стає пошук таких форм і засобів організації цілісного навчально-виховного процесу і таких ефективних педагогічних технологій, які б забезпечували можливість успішного досягнення цілей і призначення освіти. Крім того, важливість і актуальність цієї проблеми зумовлена тим традиційним нехтуванням виховною роботою, яка є досить характерною для значної частини професорсько-викладацького складу вищої школи.

Зв'язок зазначеної проблеми з актуальними теоретичними і практичними завданнями зумовлений відсутністю в країні чітко визначеної національної ідеї, яка б допомагала формувати систему цілей виховної роботи, розробляти та обирати доцільні форми, шляхи і засоби її ефективної реалізації. У зв'язку з цим педагогічна теорія і практика освітньої діяльності значною мірою орієнтуються, по-перше, переважно на професійне навчання студента, а по-друге, на традиційне їх виховання, яке ґрунтується на загальнолюдських цінностях. В умовах перехідного періоду, який переживає Україна, така позиція уявляється цілком прийнятною.

Це тим більш важливо, що одна з найхарактерніших рис сучасної освітньої системи, яка, на переконання О. С. Пономарьова, «носить виразний характер діалектичної суперечності і впливає із загальної сукупності соціальних функцій освіти як інституту збереження культурних надбань суспільства, їх передачі від одного покоління до іншого та їх подальшого розвитку і збагачення». Тому, як підкреслює вчений, «вказана суперечність полягає в необхідності одночасного дотримання як певного консерватизму освіти, так і її динамічної зміни відповідно до потреб суспільства. Вказаний консерватизм зумовлений самою природою людини та наявністю стабільної складової психофізіологічного та морально-етичного розвитку особистості в процесі її соціалізації. Внаслідок цього переважна більшість завдань освітньої системи залишається інваріантною відносно плину часу, суспільно-політичних та соціально-економічних змін і навіть відносно досягнень нау-

ково-технічного прогресу, оскільки і біологічні, і соціальні, і психічні основи людської особистості досить мало залежать від них» [1, с. 158-159].

Актуальність порушеної проблеми підтверджує й істотне зростання ролі соціальної компетенції, яка була підкреслена учасниками круглого столу «Яка освіта потрібна бізнесу?», організованого в цьому році Інвестгазетою, Фондом В. Пінчука і компанією QS за участю МОН України, київських вузів і MBA-програм та роботодавців. Так, зокрема відзначалося, що «світова тенденція, за якою не встигає наша освіта – виховання у студентів таких компетенцій: 1) soft skills – культури міжособистісного спілкування, навичок переконання і впливу, вміння управляти людьми та 2) customer services – культури уважного ставлення до клієнта, як зовнішнього, так і внутрішнього, з чого, власне і складається бізнес» [2, с. 57]. Уявляється цілком очевидним, що виключно в процесі професійної підготовки студентам таких компетенцій неможливо сформувати, що для цього вкрай необхідною стає саме система цілеспрямованої виховної роботи.

Аналіз досліджень і наукових публікацій з порушеної проблеми дозволяє стверджувати, що вона носить надзвичайно важливий характер і є безперечно актуальною і значущою для забезпечення належної ходи науково-технічного і суспільного розвитку. Про це свідчить знайомство з дослідженнями провідних вітчизняних та іноземних фахівців з філософії освіти, педагогів і психологів, представників освітянської практики. Як приклад, можна навести роботи В. П. Андрущенка, І. Д. Бега, Г. П. Васяновича, Л. П. Вовк, С. У. Гончаренка, Л. В. Губерського, І. А. Зязюна, О. Е. Коваленко, В. Г. Кременя, Л. С. Нечепоренко, Н. Г. Ничкало, О.С. Пономарьова, І. Ф. Прокопенка, О.Г. Романовського, С. О. Сисоєвої та інших.

Істотна складність, важливість, актуальність і суспільна значущість проблем виховання та їх взаємозв'язок з характером розвитку країни, духовно-культурного її відродження зумовлює глибокий інтерес до неї і громадськості. Адже деформована система цінностей, нехтування повагою для культурно-історичних традицій свого народу, прагнення тільки до матеріального достатку і використання як єдиного критерію успішності людини рівня її добробуту являють собою не просто тупиковий, безперспективний шлях, а є реальною загрозою самому існуванню України як незалежної держави. В педагогічній літературі можна зустріти багато цікавих матеріалів, що містять аналіз проблем виховання, його сутності та змісту в нових суспільно-політичних та соціально-економічних умовах. Однак сутність самого виховання як найважливішого завдання системи освіти лишається незмінною.

Виховання являє собою, як зазначає відомий вчений-педагог академік С.У. Гончаренко, «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямована на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства». Автор підкреслює, що «сюди входить як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно У вузькому розумінні слова виховання є планомірним впливом батьків і школи на вихованця». Вчений спеціально звертає увагу на те, що «метою виховання є сприяння розвитку у вихованця виявленого обдарування чи стримання якихось задатків відповідно до мети («ідеал виховання»» [3, с. 53].

Сьогодні, коли загальносвітовою тенденцією все більш виразно стає інноваційний розвиток, коли суспільству все більш потрібні творчі особистості з розвиненими креативними здібностями, завдання системи освіти з виховання у студентів розуміння того, що тільки високий рівень його професійної і соціальної компетентності може забезпечити йому належну професійну та особистісну самореалізацію, успішно досягти своїх життєвих цілей. Таким чином, і це підкреслюють дослідники проблем виховання, тільки через цілісну єдність навчально-виховного процесу можна забезпечити ефективно розв'язання проблем виховання.

Істотне ускладнення ситуації в навколишньому середовищі, кліматичні катаклізми, поширення нових видів хвороб та інші серйозні загрози для самої людини і суспільства посилюють необхідність і актуальність екологічного виховання студентів. Сьогодні воно постає на рівні одвічних загальнолюдських цінностей. Тому не випадково Т. І. Сущенко вважає, що «необхідне формування принципово нової системи людських відносин, націлених на загальнолюдські пріоритети, докорінне переосмислення парадигми глобального виживання людства, науково обґрунтоване забезпечення переходу від існуючої егоцентричної – доантропоцентричної та соціоцентричної моделі життєдіяльності й взаємодії – від окремої людини до людства в цілому». На її переконання, «у таких ситуаціях, як засвідчує практика та історична ретроспектива, освіта, духовна культура, за певних умов, можуть стати гарантами загальнолюдської стабільності й цілісності» [4, с. 29].

Подібні ж погляди висловлює і відомий дослідник проблем філософії культури і філософії освіти В. О. Кудін, аналізуючи характерні особливості освіти в інформаційному суспільстві. За його словами, «людство поступово,

ще глибоко не усвідомлюючи, починає переходити від локально-обмеженого до планетарно-космічного мислення. А це означає розширення світогляду бачення, включення в духовне життя все зростаючої кількості людей, які мислять глобальними категоріями» [5, с. 72].

Зрозуміло, що за цих умов істотно розширюється як спектр виховних завдань, що постають перед педагогікою вищої школи, так і їх складність. Для того, щоб успішно формувати і розвивати у студентів космічне мислення, слід перш за все забезпечити належний рівень їхньої професійної компетенції, виявити їх індивідуальні особливості, інтереси та схильності з тим, щоб допомогти їм у розвитку й наступному максимально можливому самовираженні своїх креативних здібностей. Таким чином, сприяючи їхньому інноваційному мисленню, можна пробудити у них інтерес до планетарних проблем і на його основі цілеспрямовано прищеплювати почуття особистої відповідальності за характер і можливі результати їх професійної діяльності.

На значення компетентнісного підходу і необхідність його використання вказує відома дослідниця сучасних проблем професійної освіти і формування особистості в умовах постіндустріального світу С. О. Сисоєва. Вона спеціально підкреслює, що «сучасна цивілізація потребує компетентної особистості». Ось чому, на її думку, «нова ідеологія освіти визнає необхідність формування компетентної особистості за умови реалізації суб'єктного підходу до навчання» [6, с. 40]. Виключне значення цього підходу визнають також І.Д. Бех, В.О. Кудін, В.І. Лозова, російські дослідники О.В. Бондаревська, Г.М. Філонов, Б.Т. Лихачов, В. Майєр, Л. Мирошніченко, А. Шарафєєва та інші.

В.Г. Кремень особливу увагу приділяє проблемам інтелектуального розвитку студентства, виховання інтелігентності та формування національної інтелігенції. Враховуючи сучасні реалії, він підкреслює, що «без сумніву, наша економізована епоха, «огрошовлені» господарство і культура вносять корективи у світогляд, у ціннісні орієнтири, що змушує кожну мислячу людину переглядати своє ставлення до дійсності. Але чи не занадто різко ми інколи розлучаємося з тим, що довгий час плідно працювало на суспільство, на формування нації, на її культуру? Звичайно, сучасні інноваційні підходи до осмислення нових реалій суспільного буття змушують критично ставитися до старих методів праці, догматизму, забобонів, примітивізму, віджилих ідей і минулих цінностей, снобізму в ставленні до звичайної, без «статусу» людини. Проте, є речі, які назавжди залишаються в житті народу, без яких він не

може існувати – мораль, історія, культура, мова, духовність. Творцем і носієм цього надбання була і є *інтелігенція*» [7, с. 3].

Тут фактично викладена цілісна програма змісту і завдань організації виховної роботи у вищій школі, призначення якої й полягає у підготовці національної інтелігенції. На жаль, однак, практика цієї роботи ще недостатньо враховує вказані завдання та орієнтири виховання студентства.

Разом з тим, на наше глибоке переконання, сьогодні відсутні системні підходи до організації належної виховної роботи у вищій школі, насамперед такої, що враховує сучасні складні реалії й цінності, що безпосередньо пов'язана з характером майбутньої професійної діяльності фахівців. Вкрай недостатньо враховуються також особливості цієї діяльності й зумовлені ними вимоги до професійної культури та етики, до характеру ділового і міжособистісного спілкування, яке є невід'ємною частиною цієї культури.

Мета даної статті впливає з результатів аналізу стану досліджень порушеної проблеми і полягає у спробі системного аналізу сучасних проблем виховання студентської молоді, практики організації та здійснення виховної роботи серед студентів та її впливу на характер їх особистісного розвитку. Мається на увазі аналіз рівня духовності і культури студентства, їх життєвих цінностей, морально-етичних принципів і переконань. В процесі дослідження цих проблем автор спирається на власний педагогічний досвід і досвід своїх колег, на бесіди зі студентами й аналіз науково-педагогічної літератури.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямований підхід до аналізу проблем виховання, визначення доцільних шляхів, форм і засобів ефективного їх розв'язання перш за все виникає питання, чи потрібна взагалі виховна робота у вищій школі, де навчаються практично дорослі люди, що вже сформувалися як особистості, у яких склалася певна система життєвих цілей і цінностей. Вже потім, причому залежно від відповіді на це питання, виникають питання про зміст і цілі виховної роботи, про її форми та місце в загальній системі професійної підготовки.

Існують різні підходи до вибору відповіді на вказане питання, один з яких автор найбільшою мірою поділяє. Він полягає в тому, що виховання людини та її соціалізація – це неперервний процес, оскільки розвиток людини як особистості відбувається протягом всього її активного трудового життя. І в цих процесах вона зазнає множини різновекторних впливів з боку сім'ї і друзів, системи освіти і засобів масової інформації, політичних партій і громадських організацій, органів влади і церкви тощо. Ці впливи досить часто суперечать один одному, і людина повинна свідомо аналізувати їх і «відфільтровувати» ті з них, які суперечать її поглядам і переконанням, су-

ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

перечать загальнолюдським цінностям. Для того ж, щоб вона уміло здійснювала це, необхідно навчити її критично мислити, прищепити навички верифікації отримуваної інформації.

Системний підхід до визначення сутності сучасних проблем виховання студентства вимагає аналізу змісту самого поняття виховання як специфічної педагогічної категорії. Вона, за словами В. В. Ягупова, «має три суттєвих ознаки: цілеспрямованість, яка передбачає наявність певного взірця, соціально-культурного ідеалу; відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям; наявність певної системи організованих виховних впливів; гуманність, яка передбачає орієнтацію у вихованні на загальнолюдські цінності; цілісність, неперервність і тривалість, тобто виховання має зачіпати всі сфери психіки людини, творчо формувати і всебічно розвивати їх протягом всього життя». Вчений підкреслює, що «для реалізації цих ознак виховання має бути комплексним, планомірним і організованим» [8, с. 424].

Цілеспрямованість виховання студентів має ґрунтуватися, по-перше, на наявності у змісті кожної навчальної дисципліни авторитетних історичних постатей, яким належить істотний внесок у розвиток дисципліни та відповідної сфери людської діяльності взагалі. По-друге, істотну роль у вихованні студента і формуванні його особистісного і професійного потенціалу відіграє особистість викладача – рівень його професіоналізму і педагогічної майстерності, загальної і професійної культури, його ставлення до студентів і до своєї діяльності, його наукові досягнення. Іншими словами, успіх виховання студентів істотною мірою визначається рівнем вихованості самого вихователя.

Відповідність цілей і процесу виховання певним соціально-культурним цінностям визначається наявністю і чіткою визначеністю цих цінностей, їх сприйняттям більшістю суспільства, в тому числі й педагогами та самими студентами. Більш того, вони мають прагнути постійно дотримуватися цих цінностей у своїй професійній діяльності, у своїх діях і вчинках, в характері міжособистісного спілкування. Одним з найважливіших завдань виховання, на наш погляд, має розглядатися прищеплення студентам глибокого усвідомлення суспільної значущості їхньої спеціальності і сприйняття ними своєї майбутньої професійної діяльності як однієї з важливих життєвих цінностей.

Гуманність виховання означає, по-перше, його здійснення з глибокою повагою до особистості кожного студента, з визнанням його прав на власні погляди і позиції, на власні життєві цілі та ідеали. По-друге, безпосередньо

при здійсненні виховання гуманізм полягає у прищепленні студентам розуміння того, що людина являє собою найвищу цінність, і їхня майбутня професійна діяльність має виходити саме.

В процесі виховання важливо також органічно поєднувати два види впливів. Перший їх вид складають такі впливи на особистість студента та його свідомість, про які він знає, позитивно їх сприймає і сам прагне активно допомагати педагогові, оскільки вони цілком відповідають визначеним ним життєвим цілям і обраній ним же індивідуальній траєкторії розвитку, спрямованій на успішне досягнення цих цілей, на досягнення життєвого успіху. Другий вид впливів складають ті, про які студент не здогадується, Вони діють переважно на його підсвідомість, збуджують емоційну сферу, мобілізуючи її на досягнення визначених цілей виховання.

Таким чином, можна стверджувати, що виховання являє собою процес цілеспрямованої, систематичної, організованої і планомірної взаємодії педагога і студента, який включає вплив на свідомість і підсвідомість, на пізнавальну, емоційно-вольову і мотиваційну сфери студента з метою формування у нього чітких світоглядних позицій, високих моральних принципів і переконань, громадських і професійних рис, необхідних для бажаного формування його особистості відповідно до соціальних і фахових вимог.

Безумовно, виховна робота не визнає шаблонів і повинна здійснюватись тільки індивідуально, з урахуванням особистісних рис і якостей кожного окремого студента. Видатний український педагог В. О. Сухомлинський у листі до молодого вчителя спеціально підкреслював, що «найголовніше в нашій праці – бачити в кожному своєму учневі живу людину. Навчання – це не перекладання знань з голови педагога в голову учня. Навчання – це насамперед живі людські відносини між педагогом і дітьми. Розумова праця дитини, її успіхи і невдачі в навчанні – це її духовне життя, її внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних наслідків» [8. с. 284].

Хоча Сухомлинський говорить тут про школярів, автор глибоко впевнена, що його думки повною мірою справедливі і стосовно підходів до виховання студентів. Більш того, для студентів, особистісне формування і розвиток яких значною мірою відрізняються від школярів, а навчання яких має чітку професійну спрямованість, рекомендації вченого стають набагато важливішими і актуальнішими. Хочеться особливо підкреслити необхідність висловленої ним думки про необхідність живих людських відносин між педагогом і студентами. Без цього виховна робота взагалі втрачає будь-який сенс.

Висновки. Наведені міркування дозволяють дійти таких висновків.

По-перше, виховна робота зі студентами має виходити з реалій сучасності і бути спрямована на сприйняття і засвоєння ними системи загальнолюдських цінностей. По-друге, вона має бути цілеспрямованою, системною, цілісною та неперервною і мати чітку гуманістичну спрямованість. По-третє, забезпечення належної ефективності виховної роботи вимагає відповідної вихованості самого педагога, його професіоналізму, високої загальної та професійної культури, педагогічної майстерності і доброзичливого ставлення до студентів.

Таким чином, розв'язання проблем виховання студентів має істотне теоретичне і практичне значення і виступає сьогодні важливим і актуальним завданням педагогіки вищої школи, оскільки від цього залежить можливість духовного відродження України.

Список літератури: 1. *Пономарьов О. С.* Особистісно орієнтований підхід до формування професійної культури майбутніх фахівців / Олександр Пономарьов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 3. – 2002. – С. 157-162. 2. *Кокоба А.* Жажда взаємодія / Анна Кокоба // Інвестгазета. – № 41. – 19-26.10.2009. – С. 56-59. 3. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с. 4. *Сущенко Т. І.* Проблеми педагогіки людського співіснування на Землі / Тетяна Іванівна Сущенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 15-16 (19-20). – Харків: НТУ «ХП», 2007. – С. 28-34. 5. *Кудін В. О.* Освіта в інформаційному суспільстві / В'ячеслав Олександрович Кудін. – К.: Телепрескорпорація «Республіка», 1998. – 152 с. 6. *Сисоєва С. О.* Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія / Світлана Сисоєва. – Хмельницький: ХТПА, 2008. – 324 с. 7. *Кремень В. Г.* Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції / Василь Григорович Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008, № 2. – С. 3-11. 8. *Ягупов В. В.* Педагогіка: Навчальний посібник / Василь Васильович Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с. 9. *Сухомлинський В. О.* Залежить тільки від нас (лист завтрашньому вчителю) / Василь Олександрович Сухомлинський. – Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Статті. – К.: Радянська школа, 1977. – 639 с.

О. Л. ТОВАЖНЯНЬСКА

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проаналізовано проблем виховання студентської молоді, що впливають з реалій сьогодення. Розглянуто структуру виховної роботи серед студентів і практику її організації та здійснення. Показано основні чинники, характер і механізми впливу виховання на особистісний розвиток студентів.

Е. Л. Товажнянская

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Проанализированы проблемы воспитания студенческой молодежи, которые обусловлены реалиями современности. Рассмотрена структура воспитательной работы среди студентов и практика ее организации и осуществления. Показаны основные факторы, характер и механизмы влияния воспитания на личностное развитие студентов.

O. L. Tovazhnyanska

MODERN PROBLEMS OF STUDENT YOUNG PEOPLE EDUCATION

The problems of education of student young people, which are conditioned by realities of contemporaneity, are analyzed. The structure of educate work among students and practical worker of its organization and realization is considered. Basic factors, character and mechanisms of influencing of education, on personality development of students are shown.

Стаття надійшла до редакції 3.11.2009р.

УДК 101

*Рибін С. В.,
м. Харків, Україна*

А ЯК У НАС?

Постановка проблеми. Українська вища освіта переживає етап реформування та модернізації відповідно до вимог європейської освітньої спільноти, висвітлених у положеннях Болонської декларації. При цьому, в документах, які були розповсюджені в Україні стосовно впровадження бо-